

сільськогосподарських культур і найбільш раціональне використання землі можливі лише за наявності науково обґрунтованих рекомендацій у кожному господарстві [1, С. 5]. Підвищення ефективності використання земельних ресурсів та відтворення родючості ґрунтів базується на переході від трансформаційного до екологічно обґрунтованого природно-адаптованого землекористування. В межах цієї стратегії першочерговим завданням є визначення, розробка та обґрунтування заходів з підвищення родючості ґрунтів та ефективності землеробства, поліпшення екологічної, в тому числі радіаційної ситуації.

В сучасних наукових публікаціях широко розкриваються питання розробки комплексної системи організаційних, економічних, екологічних і технологічних заходів щодо вдосконалення землекористування [2-8]. Широкий спектр проблем формування продовольчого ринку потребує певної упорядкованості щодо вибору пріоритетів регіональної політики землекористування з метою усталеності ресурсного забезпечення.

Волинська область відноситься до регіонів, для яких сільськогосподарське виробництво виступає основою забезпечення продовольчої безпеки, росту зайнятості та підвищення добробуту населення, експортного потенціалу. Від ефективності функціонування цієї галузі залежить результативність роботи суміжних галузей, в першу чергу переробної та харчової. Тому актуальність реформування сільськогосподарського виробництва не викликає сумнівів. Це стосується перебудови організаційно-економічного механізму управління, інструментарію фіскального регулювання, важелів фінансового стимулювання, здійснення інституційно-майнової реформи, забезпечення екологізації землекористування.

З метою підвищення ефективності роботи сільгоспвиробників (підприємств, фермерів та одноосібних господарств) та покращення якості використання земельних ресурсів необхідно сприяти поновленню вирощування цілого ряду культур (багаторічних трав, льону), що зазнало внаслідок розвалу єдиного народногосподарського простору, втрати ринків збуту, подорожчання техніки, відсутності ефективної системи управління. Наприклад, багаторічні трави сприятимуть зменшенню яроутворення, забезпечать сівозміню, відродять тваринництво; льон — отриманню значних прибутків внаслідок задоволення ним існуючого попиту у Європі. Особливо сприятливі умови для його вирощування — у прикордонних з Польщею та Білоруссю районах Волинської обл. (Любомльському, Шацькому, Ратнівському), що може забезпечити економію на транспортних затратах та кооперації з закордонними партнерами. Реалізація цього проекту вимагає залучення значних фінансових ресурсів для оновлення матеріально-технічної бази, сервісного обслуговування, інфраструктурного облаштування. В умовах гострої конкуренції вирощування льону дасть можливість окупити затрати лише при умові формування на території області замкнутого циклу (вирощування — переробка — виробництво готових виробів). Вирішення цієї проблеми можливе шляхом створення промислово-фінансової групи, спеціалізованої на вирощуванні та переробці льону.

Після прийняття нового Земельного кодексу важливе значення для ефективного розвитку аграрного сектора має створення інституційно-правового поля використання землі як однієї з форм капіталу. І тому першочерговою вагою набуває проблема розробки грошово-кредитного механізму, спрямованого на залучення необхідних інвестиційних ресурсів для потреб сільськогосподарського виробництва через застосування системи іпотечного кредитування.

Потреба у перегляді стратегічних засад політики землекористування викликана ще й тим, що саме в цей період здійснюються інституційні перетворення на селі щодо власності на землю, створення нових організаційних форм господарювання, зміни ролі держави у регулюванні фінансово-економічних відносин в агропромисловому комплексі, які не завжди є адекватними реальному стану речей. Сьогодні необхідно виробити таку модель розвитку сільськогосподарського виробництва, основним завданням якої повинно бути забезпечення максимальної економіко-екологічної ефективності виробництва сільськогосподарської продукції та використання природно-ресурсного потенціалу аграрної сфери. Саме цей імператив має бути закладений в систему пріоритетів розвитку сільськогосподарського виробництва і отримати відповідне фінансове, методичне та організаційне забезпечення. При цьому завданнями раціоналізації землекористування в регіоні мають бути: забезпечення максимальної економіко-екологічної ефективності с/г виробництва, вироблення дієвого інструментарію стимулювання раціонального виробництва ресурсної бази, формування системи мотиваційних важелів у інноваційній діяльності агроформувань, розробка механізму адміністративно-правового впливу на деструктивні процеси, фінансово-кредитна підтримка прогресивних форм землеробства, розбудова інфраструктури регіонального аграрного ринку, фіскальне сприяння забезпеченню сівозміни та активізації тваринництва, розробка регіональної програми відновлення посівних площ традиційних для окремих регіонів культур [9, С. 83].

ЛІТЕРАТУРА:

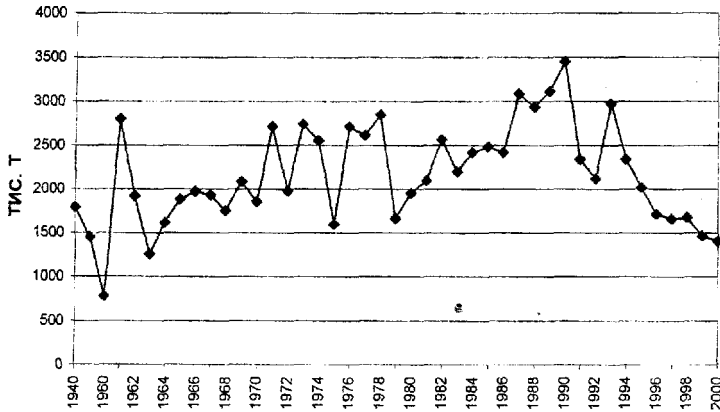
1. Ґрунти Волинської області. — Луцьк: Вежа, 1999. — 164 с.
2. Стратегія екологічної безпеки (регіональний контекст) / Під ред. М.І. Дольного, В.С. Кравціва. — Львів, 1999. — С. 119-127, 188-202.
3. Беленький В. Методика определения цены земли и планирования устойчивого землепользования // Вопросы экономики. — 2000. — № 7. — С. 85-93.
4. Підвищення ефективності використання, відтворення і охорони земельних ресурсів регіону / П.П. Борщевський, М.О. Чернюк, В.М. Заремба, П.І. Корнюк, О.П. Князьков. — К.: Аграрна наука, 1998. — 240 с.
5. Євтух О. Іпотека в аграрному секторі: регіональний аспект // Регіональна економіка. — 2001. — № 1. — С. 169-173.
6. Земельний кодекс України. — К.: Атіка, 2001. — 96 с.
7. Кашенко О. Про ринок землі та його інфраструктуру // Економіка України. — 2000. — № 2. — С. 50-54.
8. Павлов В.І., Заремба В.М., Савош Л.М. Реформування підприємств аграрної сфери регіону (за матеріалами Волинської області). — Луцьк: Надстир'я, 1999. — 152 с.
9. Павліха Н.В., Голіян В.А. Оптимізація використання та охорони природних ресурсів: регіональний контекст. — Луцьк: Надстир'я, 2002. — 120 с.

АНАЛІЗ ВИРОБНИЦТВА ОСНОВНИХ ВИДІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ НА УКРАЇНІ ТА В ПОЛТАВСЬКІЙ ОБЛАСТІ (1940-2000 рр.)

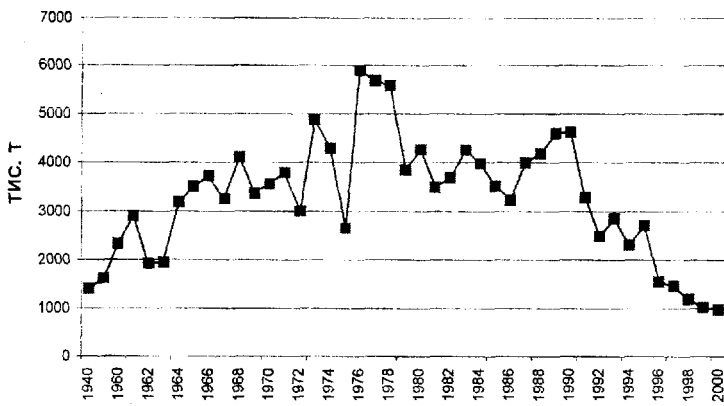
С.М. Іванюта, кандидат економічних наук;
В.Ф. Іванюта, кандидат економічних наук
м. Полтава.

Соціальні й економічні явища, виробництво розвиваються циклічно, шляхом чергування підйомів і спадів. У 20-х роках ХХ ст. економіст-аграрник професор М. Кондратьєв (1892-1938 рр.) розробив теорію економічних циклів (нині вона відома як теорія довгих хвиль). Перша хвиля охоплює

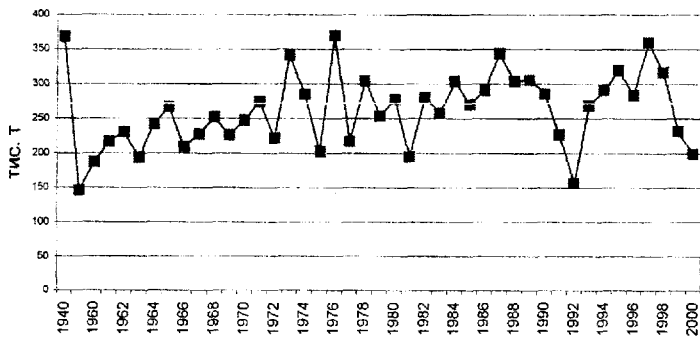
пожвавлення і піднесення промисловості і сільського господарства, друга — їх спад. Малі цикли економічного розвитку вписуються у великі цикли. При цьому характер малого циклу залежить від того, на яку хвилю великого циклу він припадає: якщо на висхідну, то ефект економічного

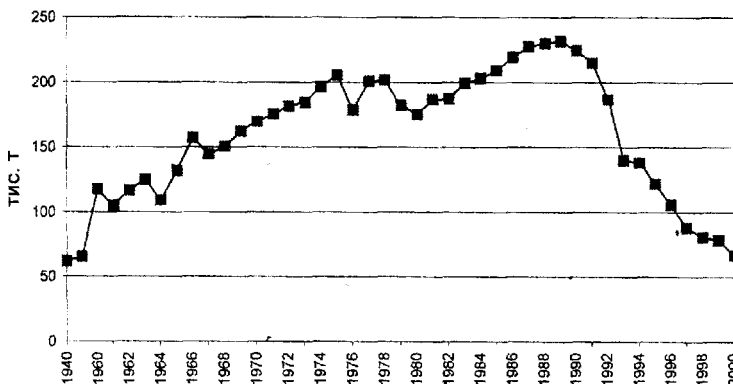
Мал. 1. Рівень виробництва зерна в Полтавській обл. (1940-2000 рр.)

Мал. 2. Рівень виробництва цукрових буряків в Полтавській обл. (1940-2000 рр.)

Мал. 3. Рівень виробництва овочів в Полтавській обл. (1940-2000 рр.)

Мал. 4. Рівень виробництва м'яса в Полтавській обл. (1940-2000 рр.)

підйому посилюється, а кризові явища зменшуються, якщо на пониження, то криза і депресія посилюються, а виробництво знижується.

На основі теорії циклів нами проведені дослідження виробництва основних видів сільськогосподарської продукції в Полтавській обл. за період 1940-2000 рр. Як по Україні, так і в Полтавській області виробництво основних видів сільськогосподарської продукції (зерна, цукрових буряків, овочів, молока, м'яса, яєць) має тенденцію хвильового процесу (мал. 1-6).

В 1940-1950 рр. — спад виробництва (Велика Вітчизняна війна, відбудова народного господарства). За радянськими джерелами інформації, німецькі окупанти награвували в Україну і відправили до Німеччини 12 млн. т сільськогосподарських продуктів, 7,8 млн. голів ВРХ, 3,3 млн. коней, 9,3 млн. свиней, 7,3 млн. овець. Адміністративним підвищенням державних закупівельних цін стимулювало розвиток сільськогосподарського виробництва. Як результат, за 1950-1960 рр. виробництво зерна збільшилось на 7%, молока і яєць — на 106% м'яса — на 76%. В цей період державні закупівельні ціни не змінювались. Почали організовуватись МТС, які допомагали технікою новоствореним колгоспам і були державною монополією, здійснювали додатковий контроль над колгоспами. Послуги МТС оцінювались у вартісному виразі, але оплачувались сільськогосподарською продукцією. Запроваджувалось більш помірне оподаткування підсобних господарств селян. Розмір податку залежав від розміру земельного наділу.

З 1960 до 1970 року виробництво основних видів продукції по роках дещо зростає. Негативним явищем в цей період була ліквідація МТС. Постійне підвищення державних закупівельних цін сприяло прийняттю Урядом рішення про викуп сільськогосподарської техніки колективними господарствами. Ліквідація МТС в цілому погіршила фінансове становище в галузі. Значне зростання цін на техніку і запасні частини, погано налагоджене обслуговування стримувало виробництво сільськогосподарської продукції. Позитивним в цей період було запровадження гарантованої грошової оплати праці та запровадження пенсій, що стало поштовхом до зростання продуктивності праці та зменшення відтоку сільського населення.

Зростання виробництва відбувалось в 1970-1990 рр., як результат проголошеної урядом економічної реформи. В концептуальному вигляді ідея реформи полягала в удосконаленні системи планування, впровадженні більш гнучкого механізму стимулювання, розширенні самостійності підприємств і децентралізації процесу прийняття управлінських рішень. Були масово відкриті економічні факультети у вищих навчальних закладах і економічні відділи у науково-дослідних установах. Нове покоління економістів було здатне до критичного аналізу впровадження економічних стимулів і професійного управління.

Одним з напрямів удосконалення економічної роботи в сільському господарстві було запровадження господарського розрахунку — методу контролю за виробничими витратами та чекової форми контролю за ними. Суть її полягала в тому, що на підставі нормативів використання ресурсів виробництва та їх вартісної оцінки встановлювались ліміти витрат в натуральному і грошовому виразі для здійснення виробничої діяльності в кожному виробничому підрозділі сільськогосподарського підприємства. За 1965-1985 рр. сільське господарство отримало величезну суму інвестицій [1], але при плануванні не був врахований закон спадної дохідності між рівнем інвестицій і продуктивністю сільського господарства. Керувались лише лінійними міркуваннями тому увага була зосереджена на нових капіталовкладеннях, але не були вжиті попереджуючі заходи проти дії факторів, що знижували ефективність капіталовкладень.

У 1987-1989 рр. освоюється колективний і орендний підряд як більш прогресивна форма організації внутрігосподарського розрахунку. Облік витрат виробництва, контроль за викори-

станням засобів і зростає виробництво приватної загальної і приносить д

Починаючи з 1991 року в області досягнуто значного бюджетного дефіциту. В 2000 році область досягла рівня 1991 року.

В ці роки в Україні. Купівля 15% від Європи коштує 16 млрд. грн. Диспаритет ціни буття по галузі в промисловості 9,7 в сільськогосподарській.

Валовий продукт сільського господарства скоротився у 1991 році на 12 млрд. грн. Розмір сільськогосподарського гетичних потужностей на 63% зменшився, цукрових буряків — на 76%, як

На думку автора за все наслідки

- відсутності
- розбалансування експортних
- руйнування продажу аграрних засобів
- різкого падіння товаровиробничості
- загострення місловості, що

Причинами також фактори кінцевої продукції своїх західних і

Нерозвинута ситуація на внутрішньому ринку створюється в н

Низький рівень відсутності у них відтворення підпродукти, нестача засобів і технологій і розвитку

У 1991-2000

станням засобів виробництва, одержаних в оренду, за їх ресурсами здійснювався безпосередньо у виробничому підрозділі і зіставлявся з вартістю виробленої продукції, оціненої за внутрігосподарськими цінами. Система оплати праці в цих трудових колективах ставилась в залежність від кількості і якості отриманої продукції. В цей період набуває розвитку індивідуально-приватний сектор, питома вага якого займала понад 33% загального обсягу виробництва сільськогосподарської продукції і приносила до 40% доходу сільській сім'ї.

Починаючи з 1991 р., спостерігається падіння виробництва. Одна з причин спаду виробництва — результат Чорнобильської трагедії 1986 р., в результаті якої виведено з використання 3,5 млн. га сільськогосподарських угідь та 1,5 млн. га лісу. Чорнобильська аварія поглинула незбагненні кошти державного бюджету, відвернула увагу від вирішення інших проблем. В 2000 р. по виробництву зерна, цукрових буряків, м'яса область досягла рівня 1940 р. За 4 роки Великої Вітчизняної війни Україна втратила 40% свого економічного потенціалу, а за період 1991-1998 рр. — 70% [2].

В ці роки в 4-5 разів зменшились реальні доходи громадян України. Купівельна спроможність населення перебуває на рівні 15% від європейської норми. За даними Світового банку, близько 16 млн. громадян України знаходяться за межею бідності [3]. Диспаритет цін свідчать про великі відхилення між нормою прибутку по галузях. У 2001 р. середня норма прибутку становила: в промисловості 4,1%, на транспорті — 7,21, банківській діяльності 9,7 в сільському господарстві — мінус 0,5%; ціни на зерно пшениці коливались від 112 дол. США в червні до 67 дол. в грудні.

Валовий продукт сільськогосподарського виробництва України зменшився в два рази. Поголів'я худоби скоротилось майже вдвічі. Руйнується матеріально-технічна база, скорочується парк сільськогосподарських машин. Виробництво тракторів скоротилось у 33 рази, у 70-80 разів — сільськогосподарських машин [4]. За роки кризи борг аграрних виробників становив 12 млрд. грн., хоча держава списала державний борг в розмірі 6,4 млрд. грн. [5]. Банки вважають кредитування сільського господарства високоризикованим. Скорочення енергетичних потужностей становить 64%, енергоозброєність праці зменшилась на 63%. Знизилось виробництво зерна — на 58%, овочів — на 62, цукрових буряків — на 35, картоплі — на 92, м'яса — на 60, молока — на 76, яєць — на 51%. Аналогічна ситуація і в Полтавській обл.

На думку авторів, кризовий стан аграрного виробництва — це перш за все наслідок:

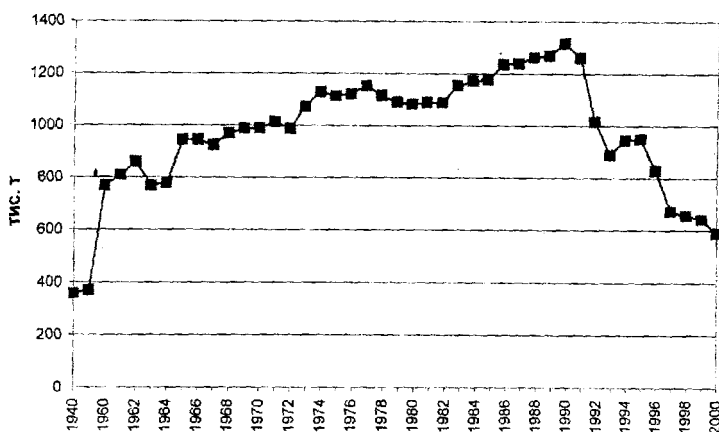
- відсутності наукової політики моделювання процесу реформації;
- розбалансованості внутрішнього продовольчого ринку та зменшення експортних можливостей;
- руйнування матеріально — технічної бази та скорочення випуску і продажу аграрним підприємствам необхідних матеріально-технічних і хімічних засобів захисту;
- різкого падіння продуктивності праці і платоспроможності аграрних товаровиробників;
- загострення цінових диспропорцій та паралічу національної промисловості, що працює на сільське господарство.

Причинами падіння виробництва сільськогосподарської продукції є також фактори, пов'язані з лереробною промисловістю, що випускає кінцеві продукти споживання, має суттєве технологічне відставання від своїх західних конкурентів.

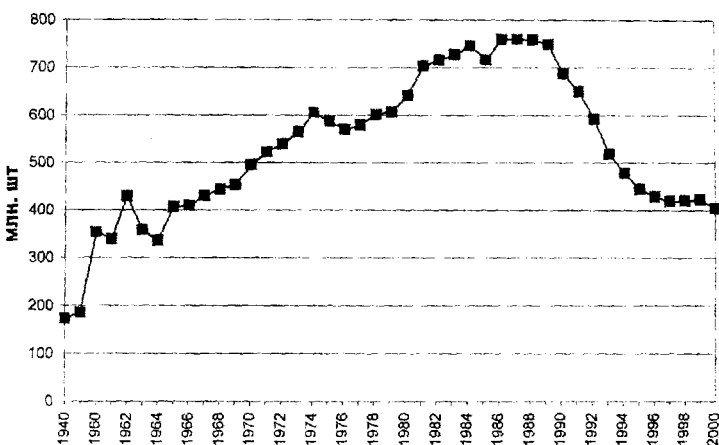
Нерозвинутість ринкової інфраструктури, в свою чергу, погіршує ситуацію на внутрішньому продовольчому ринку, який все більше перетворюється в неорганізовану базарну і дрібнокіоскову торгівлю.

Низький рівень доходності товаровиробників, обмеженість і навіть відсутність у них внутрішніх нагромаджень на технологічне оновлення і відтворення під реальний попит на сільськогосподарські і харчові продукти, нестача і дорожня кредитних ресурсів, сучасних технічних засобів і технологій також виступають стримуючими факторами стабілізації і розвитку АПК.

У 1991-2000 рр. діяльність сільськогосподарських підприємств відбу-

Мал. 5. Рівень виробництва молока в Полтавській обл. (1940-2000 рр.)

Мал. 6. Рівень виробництва яєць в Полтавській обл. (1940-2000 рр.)

валася в умовах постійної зміни ринкової орієнтації споживачів, невизначеності економічної поведінки оточення, відсутності саморегуляції та гострих суперечностей в системах управління підприємства. Фінансову кризу посилюють нестабільність фінансової політики держави, збільшення виробничих витрат та зменшення прибутку, порушення між співвідношенням грошових надходжень та грошових витрат, власним та позичковим капіталом. Поглиблення кризи характеризується погіршенням усіх показників сільгоспідприємств (як кількісних, так і натуральних), що призводить до поступової втрати власного капіталу (чистих активів) та виникнення дефіциту фінансових ресурсів для розрахунку по зобов'язаннях.

Зовнішнім проявом виникнення кризи є формування стійкої тенденції збільшення поточних витрат, зменшення прибутковості, погіршення усіх економічних показників (продуктивності праці, собівартості, рентабельності, прибутку в розрахунку на одиницю земельної площі, фондівдодатку, умовну голову та ін.). Розвиток кризи на мікроекономічному рівні включає такі стадії, як прихована або економічна криза, криза управління, фінансова криза, банкрутство.

Порушення циклічності зумовлює припинення його діяльності як суб'єкта господарювання. Подолання кризи дає можливість продовжити життєдіяльність підприємства, забезпечити його відродження на тому ж або вищому рівні організації та ефективності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Зіновчук В.В. Кооперативна ідея в сільському господарстві України і США. — К.: Логос, 1996. — С. 64-68.
2. Павловський М. Макроекономіка перехідного періоду. Український контекст. — К.: Техніка, 1999. — С. 142. ✓
3. Савченко С.В. Основні напрямки забезпечення продовольчої безпеки // Економіка АПК. — 2002. — № 7. — С. 72-77. ✓
4. Саблук П.Т. Стратегічні напрями аграрних реформ — перехід на інноваційну модель // Економіка АПК. — 2002. — № 12. — С. 7-13. ✓
5. Статистичний щоденник України 2001 рік.